

FRONT ÉS HÁTORSZÁG A SZEGEDI K. U. K. 46.-OSOK
KAPCSÁN

Hivatalos propaganda és a privát szféra

A hadi helyzet és a háborús állapotok jelentősen befolyásolták mindig a hátország lakosainak életét. Érthető, hiszen a harcoló létszám erkölcsi és fizikai állapota volt az elsődleges. A táplálékkal és ruházattal megfelelően ellátott katonák harci kedve és aktivitása is jobb. Szeged élete is megváltozott, mivel hadművelleti terület lett a háború kitörésével valamint egészségügyi ellátó központ lett. A sebesült katonák ápoláshoz nem volt elegendő kórházi férőhely, így az elemi és polgári iskolákat is igénybe vették. A város területén 1914 év végére 22 helyen működött hadi és szükség kórház.¹ Ez egyben azt is jelentette, hogy mintegy 7000 diák oktatása, iskolába járása nem volt megoldva.² A háború elhúzódása egyre több férfit vont ki a hátországból a frontra. Szegeden is a helyüket a nők igyekeztek betölteni. Úgy az ipari üzemekben, mint a mezőgazdaságban. Ennél fogva az iskoláskorú fiatalok felügyelet nélkül maradtak. Csellengtek az utcákon sokszor éhesen és lopásra kényszerültek. 1916 év végére már 1200 fiatalkorú ellen indult bírósági eljárás.³ Csellengés közben a mozikba is beszköttek, így rendeletet kellett hozni, hogy a 15 év alattiak nem

¹ Glattfelder püspök meglátogatta a szegedi kórházakat. *Délmagyarország* 1914. október 7. 4.; Nónay Dezsóné kórháza. *Délmagyarország* 1914. október 7. 6.; Új kórház a Szent György-téren. *Délmagyarország* 1914. október 15. 5.; A tizennegyedik katonakórház Szegeden. Megnyílik a szabadkőműves páholyok ötven ágyas kórháza. *Délmagyarország* 1914. október 22. 4–5.; Tizenötezer sebesült katona gyógyult fel Szegeden. A katonai kórházak példás működése. *Délmagyarország* 1914. november 8. 3.; Az állomástól a kórházig. *Délmagyarország* 1914. november 8. 7.; Katonakórház a bábaképzőben. *Délmagyarország* 1914. november 13. 5.; 600 újabb sebesült Szegeden. A város katonai kórházának felállítása. *Délmagyarország* 1914. november 27. 6.

² Nem ürítik ki az iskolai hadikórházakat. *Délmagyarország* 1916. február 8. 4–5.; Orkonyi Ede a fiatalok szegedi hatóságának gyermekvédelmi programjáról. *Délmagyarország* 1917. január 24. 3.; Hétezer diák iskola nélkül. A tanfelügyelő akciója. *Délmagyarország* 1914. november 3. 4.

³ Ezerkétszáz fiatalkorú a szegedi bíróság előtt. Elrendelték a szükség-tartalék kórházak felosztatását. *Délmagyarország* 1917. január 4. 3.

látogathatták a vetítéseket.⁴ Volt olyan utca (pl. Alsóváros Boszorkány sziget utca), amelyből 1916-ra minden férfit besoroztak a frontra.⁵ 1915. május végétől – Olaszország hadba lépésétől – Szeged különleges feladatává vált az olasz-osztrák határ mellől a hadműveleti területről internált 1200 fő olasz és szlovén ajkú elhelyezése. Növelte a város gondját annak ellenére, hogy az osztrák állam megtérítette az ellátási kiadásokat.⁶ Ugyancsak az elhúzódó háború kontójára irandó, hogy az alapvető élelmiszerekkel való ellátottság komoly feladatot jelentett a városnak és hivatalainak. Ezért aztán élelmiszerjegyek bevezetése vált szükségessé (1915. április 1.), sőt később családokra bontott élelmiszer fűzetek (1916. szeptember 16-tól) használatát vezették be.⁷

A háború idejére a monarchia teljes területén érvényben volt a hírek ellenőrzött közreadása. Tehát cenzúrázták az országos és helyi sajtót egyaránt. A figyelem kiterjedt az akkor még nem túl széles körben jelenlevő távbeszélők útján történő híradásokra is. Riasztó, tehát rémhíreket tilos volt terjeszteni telefonon keresztül is. Ilyen észlelésekor akár az állomás forgalomból való kikapcsolását is eszközölhette a hatóság. A kereskedelemügyi miniszter a riasztó hírek terjesztőinek a távbeszélő használatából való kizárása dolgában a következő rendeletet adta ki:

„Az utóbbi időben ismételen, előfordult, hogy egyes távbeszélő előfizetők olyan, riasztó híreket terjesztettek távbeszélő útján; amelyek mindén alapot nélkülöztek és a hadi eseményekről kiadott hivatalos értesítésekkel homlokegyenest ellenkeztek. Figyelmeztetem tehát a közönséget, hogy a posta és távbeszélő iroda igazgatóságok utasítást kaptak, hogy ilyen esetekben az illető *előfizetői állomást a használatból zárják ki.*”⁸

⁴ *Délmagyarország* 1916. február 16.4.; Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL CsML) Szeged IV. B. 1406. Szeged Város Tanácsi Iratok (a továbbiakban: SzVTI) 11114/ 1916; *Délmagyarország* 1916. február 6. 4.

⁵ Boszorkány sziget utca az első szegedi utca, amelyből hadba vonult minden férfi. *Délmagyarország* 1916. február 22. 3

⁶ Fizetik az olasz menekülteket a városházán. *Délmagyarország* 1915. szeptember 2. 4.; MNL CsML Szeged IV.B.1406 b. SzVTI 20173/1915.

⁷ *Délmagyarország* 1915. április 17 4.; MNL CsML IV. B. 1406. SzVTI 41355/ 1916;

⁸ Tilos riasztó híreket telefonozni. *Délmagyarország* 1914. október 16. 2.

A sajtóban a hivatalossal ellenkező információk esetén, amennyiben későn vette észre a cenzúra, üres foltok jelentek meg.

Így nem volt különös, hogy minden híradás a csapatok véres, de győzelmes küzdelmeiről számolt be. Az állóháború okozta feszültségek oldását segítették a frontról a sajtóhoz írott optimista levelek, harci beszámolók. A valós helyzetet igazából a szabadságra, idénymunkákra hazaengedett katonáktól tudták meg a hátország lakói. A háborús helyzetre adtak következtetni a rövid távirati stílusú értesítések a hadifogságba került katonáktól. Ezekből is egyre több jelenik meg. A 46-osok mint Szeged háziezrede kiemelkedő figyelmet kapott a helyi sajtóban. A szegedi ezredek közül még a m. kir. 5. honvéd háziezred és a m. kir. 3. honvéd huszárezred kapott nagyobb figyelmet. Természetesen mindig dicsőséges győzelmeikről és hőstetteikről számoltak be. A göröcsöket oldandó sok humoros, majdnem bagatelizáló cikkek is megjelentek. Így például következő levelet közölték: az olaszok a tolmeini hídfőnél visszavonultak. Hogy milyenek voltak itt az állapotok egy-két héttel a visszavonulás előtt, arról érdekes képet fest *Schwarz Pál*, egyéves-önkéntes tizedesnek édes anyjához intézett levele, amelyet itt közlünk:

„Pár nap óta telve vannak leveleitek aggodalommal. Megkísérlem leírni helyzetemet s abból láthatjátok, hogy milyen kedélyes itt a háború. Január 13-án érkeztünk meg zászlóaljunkhoz, melynek ép pihenője volt. Nem osztottak be minket az egyes századokhoz, hanem tegnap este átvedlettünk 17. tábori századdá és így működünk a régi vezetés alatt. Állásaink egy 1360 méter magas hegy gerincén húzódnak végig, sziklákba vannak robbantva és még a legnehezebb gránátok ellen is védenek. Kályha van, szemet kapunk, amennyi csak kell, amellet van villanyvilágítás is. Bennünket gyalogsággal megtámadni lehetetlenség, mert az út hozzánk szédítő és emberi erővel legyőzhetetlen szakadékokon vezet keresztül. A védelmi harc minden előnye megvan nálunk, sőt még a taljánok rettenetes tüzéségi túlsúlya is már csak a múlté. Annyi az ágyunk, hogy magunk is sokaljuk, úgy, hogy ha az olasz megkockáztat egy lövést, tüzéségünk ötvenet felel és vagy száz hitvány katelmacher kér Szent Péternél bebocsáttatást. Veszteségeink nevetségesen csekélyek, eseményszámba megy, ha valamelyik héten egy sebesülés történik, az is csak vigyázatlanság következménye. Az ellátás jó. Reggel és este kávé, éjjel tea, délben paprikás, vagy leves, hús főzelékkel, minden nap fél

kenyér, ahhoz szalonna, sajt. A bakatársaság mindig viccel. Térképeket hozatnak, kirajzolják: mit kapott volna Itália, ha semleges marad és mit nyert a háborúval. Ezeket az így kirajzolt térképeket aztán becsempészik a taljánokhoz. Egy másik mulattság: macskabőrt tömnek ki, spárgára kötik, kihajítják az állás elé és rángatják, a taljánok katzelmacher mivoltára célozva. Eredmény: a mieink részéről örült röhögés, a taljánok részéről veszett, de eredménytelen puskázás és még veszettebb átkozódás. Láthatjátok, hogy a mi hegyi háborúnk nem minden humor nélkül való és csaknem teljesen veszélytelen, ne aggódjatok hát!”⁹

Hasonló optimista, nyugtató híradás jelent meg a galíciai frontról is:

„A magyar honvédek, köztük a hős szegedi katonák harci dicsőségének krónikájához szolgáltat adatot az a levél, amelyet *Fischer József*, szegedi ékszerész intézett a *Délmagyarország* szerkesztőségéhez. A levélből közöljük a következőket: Már négy hónapja, hogy szép Szeged városát el kellett hagynom és azóta az 51. hadosztálynál a zenekarnál teljesítek szolgálatot, ami éppen nem könnyű, bár annak látszik. Sok nyomorúságon mentem keresztül, de az az erős meggyőződésem, hogy szenvedésünket siker fogja koronázni és nálunk lesz a végleges győzelem. *Erre majdnem mindenütt magyar ezredek várnak, különösen sok szegedi.* Itt láttam *Petrán, Homor, Kuba* századosokat, azon kívül sok hadapródot, sok szép szegedi fiúkat. Múlt hó 24. óta óriási ütközetek voltak, de az oroszok nem értek el eredményeket. Becsülöm hallomás után veszteségüket azóta 180 ezer emberre. Nekünk is van természetesen veszteségünk, de mivel mindig ők támadnak, tüzéségünk elsöpri őket. Ilyenkor, ha pergő tűz van, reng a föld, a legerősebb idegzetű emberben is valami különös félelem vesz erőt. Mi mindig az ütközetekhez igen közel vagyunk és nem egyszer voltunk magunk is srápneltűzben. Egyébként büszke vagyok arra, hogy városunk fiai védték meg ismételt ezen frontot. Zenekarunk 30 ember, mi öntünk hangulatot az öreg fiukba, ha kijönnek. Ha játszunk, úgy lépnek, mintha 18 évesek volnának. Szegedi újságot, a Délmagyarországot kapom és így minden hírről, ha pár nappal is később, de értesülök.”¹⁰

⁹ Idill a tolmeini hídfőnél. *Délmagyarország* 1916. február. 6. 5.

¹⁰ Szegedi levél a galíciai frontról. *Délmagyarország* 1916. február 2. 5.

A kedélyes harctéri levelek közé tartozik *Császár Sándor* öreg harcos írása *Lindenfeld Bertalan* szegedi cukorgyároshoz. *Császár* olvasta a *Lindenfeld* cég egyik hirdetését. Így köhögés ellen való cukorért fordul *Lindenfeld*hez a következő sorok kíséretében:

„K. a. Dekungba 1915. nov. 3-án.

T. cég! A napokban olvastam becses hirdetését, hogy az ön cukorkája elmulasztja az ember köhögését. Már pedig mi nagyon köhögünk, mert hideg zuhanyt sűrűn veszünk. Hús szobánkat a szél átjárja, a vihar a tetejét össze-vissza cibálja, ez még csak valahogy megjárna, csak a gránát a követ a nyakunkba ne szórna. Ezekért sokszor méregre lobbanunk, ilyenkor egy pár digót beafírolunk. De erről tovább ne beszéljünk, elég az hozzá, hogy nagyon köhögünk. Már pedig önnek, ha köhögés ellen jó a cukorkája, küldenie kell egy csomagot belőle nemsokára. Mivel nélkülözhetetlen otthon is, azért kérünk belőle mi is. Hogy ily bátrak vagyunk, azon ne csodálkozzon, megszoktuk ezt már az olasz fronton. Kéri ezt a doberdói fensik egyik hőse, aki Szegeden sokat elfogyasztott belőle. Hogy a cukrot kinek küldjék megírom, *Császár Sándornak*, aki itt harcol az olasz fronton. Azt hiszem kérésem nem fogják megvetni, küldünk helyette digókat cukorrépát szedni. Ha a választ megkapom, többet fogok írni, addig türelemmel fogok várni. Igaz tisztelője *Császár Sándor* öreg harcos, a doberdói fensíkon. *Lindenfeld* nem vette tréfának *Császár* kedves kedélyeskedését és 100 csomaggal küldött címére abból a kitűnő cukorból, amely elmulasztja az ember köhögését.”¹¹

A *Lindenfeld* család fia révén is szerepel az újságok hasábjain, ugyanis *Lindenfeld Sándor* zászlóst és gépfegyver-osztag parancsnokot, *Lindenfeld Bertalan* szegedi cukorgyáros fiát, az ellenséggel szemben tanúsított vitézségeért ezüst éremmel tüntettek ki. Írja a 1916. június 3-án (5. o.) a Délmagyarország. Augusztusban már arról olvashatunk, hogy ugyanő ekkor már hadifogolyként Kievet felé utazott egy vonaton. Innen küldte családjának az értesítést.¹²

¹¹ *Lindenfeld* cukorka a doberdói fensíkon. *Délmagyarország* 1915. november 10. 5.

¹² Kitüntetett szegedi zászlós. *Délmagyarország* 1916. június 3. 5.; Orosz fogságban. *Délmagyarország* 1916. augusztus 2. 5.

A magyar jók között a bor, meg a búza mellett ott van a ló is. Ehhez kapcsolódó idilli cikket közöl a helyi lap:

„Kedves hü paripám, utolsó szavam tehozzád, a Kárpátok hegyeiben jó hegymászó voltál, árkok, bokrok ,vizek nem gátolták utadat, mentél mint a szélvész velem, jól viselted magadat, most itt van kardom karabéjom a nyeregbe csatolom, gyenge az én testem tovább nem bírom, egy orosz gyilkos gojo halálos sebet ejtet rajtam, elpanaszolom néked utolsó szavaimat, mintha értenéd gazdádnak utolsó szavát, úgy álsz itt nyugotan a fenyő alatt, utoljára látod gazdádnak utolsó ajkimozgását, utoljára nézel a kinyílt szemébe. Most it van e levél a nyereg táskába teszem, vid haza had terjegyzen szét az újságok belseiben. Isten veled. Válasz utat a, magyar föld felé, eregy amere lác, én it nyugszom örökre. Isten veled Pramuk Bertalan.”¹³

Egytel kevesebben lettek a huszárok, de egytel több meleg szépséges história hajtott virágot a vérázott földből.

Az ilyen hírek mellett meg kellett küzdeni a mindennapok otthoni nehézségeivel a hátra maradottaknak. Rekvirálások lettek rendszeresítve, hogy az ellátás gördülékenyebb legyen. Tehát felszólították a gazdákat és gabonatulajdonosokat, kereskedőket, malomtulajdonosokat, hogy szolgáltatassák be a családi szükségletnél nagyobb mennyiségű készleteiket. A város folyamatos szorításban volt az ellátás terén. Hatósági árudákat és éttermeket nyitottak a rászoruló polgárok részére szabott, azaz maximált árakkal. Mindeközben figyelemmel kellett lenni a hadiárvek és özvegyek segélyezésére is valamint támogatni, buzdítani igyekezett a lakosságot az áldozatvállalásban és adakozásban. Itt természetesen nem a szerény körülmények között élő lakosságra gondoltak. A helyi lapok rendíthetetlen szorgalommal közölték a kórházak, a hadsegélyezés és a Vöröskereszt részére küldött adakozók nevét. Ezzel is köszönetet mondva a hazafias viselkedés megtestesítőinek. 1917-re a helyi viszonyok minden városi erőfeszítés ellenére odáig jutottak, hogy a város egyetértett a Rákóczi tér veteményessé tételével. Burgonyát, répát, zöldségeket és még napraforgót is vetettek ezzel is enyhítve néhány család élelmezési gondját. Átrendeződött a fogyasztás szerkezete is. A húsfélékből a sertés (szalonna, füstölt áruvá alakítása

¹³ Huszár búcsú sorai a lovához. *Délmagyarország* 1915. június 2. 5–6.

miatt is – ami jobban használható volt a fronton) a hátszágban jelentősen visszaszorult. A marhahúst idővel kisebb mennyiségben, de rendszeresen pótolták. A csirkeállományt a tojásszükséglet miatt ritkábban vágták le. Maradt hát a birka, amelynek aránya többszörösére nőtt, kiváltva a más félék hiányát, valamint a bivalyhús is belépett a kínálatba. A liszt szigorú ellenőrzési keretek között mindig elérhető volt. A tarhonya tartóssága, kiadóssága, sokoldalú feldolgozhatósága miatt stratégiai fontosságú élelmiszerré vált. Erről is pontos számadásokat vezetett a város és hivatalai. Ez legalábbis ilyen érvényű volt Szeged és környékén a Dél-Alföldön. Az ország más végeiben a tarhonyának nem volt olyan súlya az étkezésben, mert nem is nagyon ismerték.

TÓTH, ISTVÁN

WARFRONT AND HINTERLANDS WITH REGARDS TO THE 46TH K.U.K. DIVISION OF SZEGED

Official propaganda and private sphere

The article emphasizes the fact that the warfront and the events occurring there during the war affected relations at the hinterlands directly. The continuous need to supply the warfront with manpower resulted in a more prominent role for women in production in the hinterlands. Therefore, juvenile delinquency became a major issue. The majority of schools have temporarily been converted to military hospitals. This was a less discussed topic of propaganda. They rather focused on reporting exclusively optimistic news regarding the situation on the front. Censorship had a strong, daily presence in the press. The article publishes various almost trivializing articles from both the Western and Eastern fronts, respectively, emphasizing the fulfilment of the central power's will. They, however, neglected to discuss heroic dead, numbering in the hundreds of thousands. Only those POW-related articles were published that emphasized the well-being of these prisoners of war. In order to support the topic, artistic painting and contemporary photographs depicting the warfront and the hinterlands are published in the final part of the article.

1. kép: Sorbanállás a Közélelmezési Hivatal előtt 1917.
(MFM)

2. kép: Keglovich utóda - Rákóczi tér 1917.
(MFM t10192)